

Rituals de festa i foc

Edita

AC Falla Penya El Mocador

Coordinació

David Cantillo

Rosa Benet

Anna Lluesma

Maquetació

Yogur de Fresa

Libret digital

fallaelmocador.org/mocador-25

Depòsit legal

V-214-2011

El llibre ha participat en la convocatòria dels premis de la Generalitat per a la promoció de l'ús del valencià de l'any 2025.

La nostra llengua ha estat revisada i estimada pel Gabinet de Promoció del Valencià de l'Ajuntament de Sagunt. @avivasagunt (AVIVA Sagunt).

L'AC Falla Penya El Mocador és orgullós membre fundador de la Federació de les Lletres Falleres i la Federació de Falles I+E, Innovadores i Experimentals.

L'AC Falla Penya El Mocador no es fa responsable de les opinions expressades pels seus col·laboradors i col·laboradores.

Està prohibida la reproducció total o parcial d'aquest llibre o el seu contingut, qualsevol que siga el suport, sense el consentiment exprés dels autors.

davidcantillo.es
fuegoenlasmanos.es
@david_cantillo_foto
@fuegoenlasmanos

La primera imatge d'aquest projecte es pren en 2005 i a partir de 2008 comença a exposar-se en diferents llocs de la geografia Valenciana i resta d'Espanya. En 2014, juntament amb el museu d'Etnologia de València -ETNO-, s'amplia i conforma al projecte que és ara sota el nom Rituals de Festa i Foc. En 2015 va exposar a l'ETNO i passa a formar part de l'oferta d'exposicions itinerants del museu, havent recorregut gran part del territori valencià.

Rituals de festa i foc

David
Cantillo

Fotògraf

Podria posar-se la mà al foc i no cremar-se en afirmar que, a la Comunitat Valenciana, un dels elements festius més rellevants és el foc. Originàriament la foguera o la falla eren en si mateixes la festa. Aquesta tanmateix ha evolucionat fins a semblar hui que el moment del foc és quasi casual. No ho creguen. El foc és actor principal i, al mateix temps, un intens historiador de les nostres festes.

El foc assumeix accepcions i sentits diversos dins de la festa. Des del foc estètic fins al foc de batalla; o, simplement, el seu ús com a punt d'inflexió dins de la festa. El foc produeix a més sentiments: aterreix; infon respecte; atordeix; promou companyonia i genera comunitat.

Es presenta una xicoteta mostra de festes i rituals festius amb el foc com a protagonista. Les conegudes Falles i Fogueres de Sant Joan, mostres del superb desenvolupament paral·lel d'unes festes que pivoten sobre el moment del foc. La Santantonada del Forcall, festa de transició estacional on el foc perenne protegeix del fred i serveix d'escenari a la representació teatral de la vida del sant. O la Matxà de Vilanova d'Alcolea, demostració primigènica de poder, de valentia i de comunió amb les cavalleries.

S'arreplega també actes festius eminentment populars com els *correfocs*, les *cordaes* o els castells de focs artificials, quasi sempre engranats dins d'altres festes majors.

Els rituals del foc són –continuaran sent– part essencial de les festes valencianes. Són, en efecte, una foguera viva que manté el foc com abans el feien les vestals.

Forcall

Com un foc grec

En ple incendi de la *barraca*, els forcallans giren al seu voltant, segons la tradició, tres vegades. Busquen així la purificació i la fertilitat a les portes de la primavera. Sant Antoni és dut lligat a la foguera i la seua lluita és palesa en la corda tibatada entre el bé i el mal. És inevitable atendre la domesticació del foc fins al punt d'usarlo per a representar la mort mateixa.

El foc aconsegueix il·luminar en la nit fosca la festa, a més acull el fred a les terres dels Ports, ja que —encara que a punt de consumir-se— l'hivern no ha acabat encara.

Mentre la *barraca* es construeix en un parsimoniós procés que es cou a foc lent, la xicoteta foguera adjacent és la perfecta excusa per a mantindre unit el poble al voltant dels preparatius a la plaça major.

Els arbres són triats amb temps. Els majorals buscaran els més adequats. Els preparen per a la gran pira que engalanarà de flames la nit i que atorgarà fertilitat a animals i collites.

De nou la flama domesticada en una atxa, com si d'un foc grec es tractara, prendrà la *barraca*. D'ací a pocs minuts l'arquitectura del foc es fa patent. El brancatge es consumeix sepultant las últimes petjades dels qui es van atrevir a travessar l'interior de la *barraca*. Finalment sobre una platja de cendres, les *botargas* derrotades queden pensant l'any vinent.

La *barraca* es construeix a poc a poc entre tots els majorals, de manera artesanal i sota la mirada atenta del veïnat, que roman tot el dia a la plaça.
→

Foc

AC Falla Penya el Mocador
2025

Rituals de festa i foc

Forcall

David Cantillo Orozco

007

Completar la construcció de la *barraca* du tot el dia. Quan s'acaba, els majorals descansen i sopen abans dels últims actes de la jornada.

↑

El foc no sols és espectacle i calor. El foc és un element cohesionador i genera comunitat. Prop de la *barraca*, un foc comunitari es manté encés durant tota la jornada, calfa els veïns, on parlen però també es cuina.

↓

Des de la foguera comunitària, els veïns contemplen com els majorals van vestint la *barraca* amb branques que prenen forma d'arbre gegant.

↑

En una irreverent teatralització de carrer, es representa la mort del Sant i les *botargues* semblen el desordre i el soroll amb malifetes.

↔

Quan acaba la representació, el cremaller d'honor té el privilegi de prendre en foc la *barraca*. Les *botargues* s'uneixen en un desordenat *correfoc*.

↑

La Santantonada de Forcall, als Ports (Castelló), és una fita important que assenyala que prompte acabarà l'hivern i esdevindrà la primavera. En els freds indrets de l'interior rural, la transició al canvi d'estació té gran rellevància i es viu amb intensitat i en comunitat.

→

Foc

AC Falla Penya el Mocador
2025

Rituals de festa i foc

Forcall
David Cantillo Orozco

013

El foc alça
sobre mane-
ra la tempe-
ratura
en l'indret,
amb el pre-
sagi que, pot-
ser, la prima-
vera no
tardarà
a arribar.
←

Matxà

Entre dos focs

La Matxà es converteix en un espectacle igni situat entre dos flancs metafòrics formidables. El poble sembla els carrers de matolls d'argelaga que prendrà en flames. La tensió desnua dos focs sense parar. El primer és la foguera que dona inici a la nit al voltant de la qual es gira a la recerca de la purificació. El segon és el foc sembrat al llarg de tot el poble.

Una volta presa en flames Vilanova d'Alcolea, torna la tensió entre dues noves flames. Com en molts rituals festius, demostrar la valentia –la teua pròpia o la dels teus animals– és quasi indispensable. Els mascles esperonats pels seus genets travessen els carrers envoltats en flames mentre que la gent els emula. De nou eixos dos focs metafòrics sorgeixen en la nit: la bèstia i l'home.

Finalment, qui travesse el poble envoltat en flamerades de diversos metres d'altura, podrà discernir perfectament la tensió que el permeta travessar l'incendi, buscant la sendera, entre dues flames, però sense cremar-se.

Foc

AC Falla Penya el Mocador
2025

Rituals de festa i foc

Matxà

David Cantillo Orozco

017

Els veïns de Vilanova d'Alcolea omplin els carrers de matolls d'argilaga, una planta que crema molt bé.

†

La gent s'acosta al foc i el travessa i el salta fent que les imatges esdevinguen espectaculars.

↑→

Foc

AC Falla Penya el Mocador
2025

Rituals de festa i foc

Matxà
David Cantillo Orozco

019

Falles, Fogueres, Castells

A foc lent

L'ús del foc i la pólvora jalonen el dia. L'alba se sotmet al baluern de la *despertà*. La *mascletà* corona el dia mentre que la nit encén el cel amb els castells. No és casual, perquè l'ús del foc marca en cada moment una fita dins de la jornada festiva. Amb distintes advocacions, Sant Josep o Sant Joan, el moment imprescindible de la festa es produeix al voltant de la foguera o la falla. El foc és element cohesionador i productor de comunitat. Així ens reunim entorn del foc en la cremà. El foc juga amb el sentiment d'admiració, que arriba al seu màxim amb el sotmetiment dels ninots a las flames. Entorn de les cendres encara calentes ens sentim comunitat.

Les fogueres de Sant Joan o les Falles de València han seguit un desenvolupament turístic similar. La primera crema de mobles inservibles als carrers –fora quan fora– va ser una innocent espurna de nutrients històrics, la primigènia flamera da d'un incendi imparable que encara segueix. Dins d'un context fèrtil de necessitats socials i culturals, les festes comporten una explosió de significats etnològics.

Des d'aquells inicis, al voltant de la figura central de la foguera, s'ha anat engranant a foc lent, molt lent, una infinitat d'actes diversos i complexos que integren amb vida pròpia les festes de les Falles i les Fogueres. Però a l'inici... i al final, sempre està el foc.

Foc

AC Falla Penya el Mocador
2025

Rituals de festa i foc

Falles, Fogueres, Castells
David Cantillo Orozco

021

Les Falles de València i les Fogueres de San Joan d'Alacant comparteixen estructures festives similars. S'alcen monuments gegants per a ser cremats.

Foc

AC Falla Penya el Mocador
2025

Rituals de festa i foc

Falles, Fogueres, Castells
David Cantillo Orozco

022

Foc

AC Falla Penya el Mocador
2025

Rituals de festa i foc

Falles, Fogueres, Castells
David Cantillo Orozco

023

Foc

AC Falla Penya el Mocador
2025

Rituals de festa i foc

Falles, Fogueres, Castells

David Cantillo Orozco

025

Foc

AC Falla Penya el Mocador
2025

Rituals de festa i foc

Falles, Fogueres, Castells

David Cantillo Orozco

027

Un senzill castell dona per finalitzada la cavalcada del foc del dia 19 de març a la ciutat de València.

↑

Els castells són la manera més espectacular de clausurar la jornada. Sota les estrelles, sense l'enllumenat del carrer, les formes i el color criden l'atenció i l'admiració dels espectadors.

→

Foc

AC Falla Penya el Mocador
2025

Rituals de festa i foc

Falles, Fogueres, Castells
David Cantillo Orozco

029

Les *masclètaes* i els castells ajuden a dividir la jornada. La *despertà* al matí, la *masclètà* al migdia i el castell a la nit. Encara que la *masclètà* és eminentment sonora i el castell colorit, a poc a poc van canviant-se les tornes i l'una es va omplint de colors mentre que l'altre fa una picada d'ull al soroll.

Anys enrere,
es llançava
una *mas-
cletà* a vora
mar; la *mas-
cletà* napolita-
na,
li deien.

←

L'esdeveni-
ment més
multitudinari
és, de segur,
la *mascletà*
a la plaça
de l'Ajunta-
ment de
València.

→

Foc

AC Falla Penya el Mocador
2025

Rituals de festa i foc

Falles, Fogueres, Castells

David Cantillo Orozco

Correfocs

Jugant amb foc

Els dimonis corren embogits. Tracten d'atrapar tot aquell que hi haja al voltant i –qui sap?– portar-lo a l'infern. Persegueixen l'espectador que fuig com pot. Representen el mal i el seu enginy no té límits. Qualsevol artefacte és bo si hi poden lligar les flames i aspergir-les per tot arreu. Senzills invents com una roda de bicicleta o complexes armadures amb forma animal comprenen la seua panòplia de ferramentes.

El *correfoc* s'ha convertit en un acte festiu de gran acceptació perquè està obert a la interactuació amb el públic. El foc que es genera, espurnes a penes nocives, permet a l'espectador ser part de l'espectacle igni sense eixir malparat. Els *correfocs* juguen amb el foc i la seua espectacularitat. Un foc eminentment estètic, una diversió innòcua que estableix una doble relació amb el públic: l'agredeix i li dona recer. I és aquest doble sentit el que l'espectador assaboreix, ja que és particip integrant del ritual teatral del mateix avern i tanmateix pot eixir indemne.

El *correfocs* són un acte festiu a manera de cercavila teatralitzada que té tradició des del sud de la Comunitat Valenciana fins al Pirineu i les illes Balears. Tots són pareguts i diferents alhora. Els *correfocs* disposen de gran acceptació per part del poble a causa que és participatiu i obert. Tots els veïns poden ballar i córrer amb els dimonis.

A vegades es fan estructures monstruoses i gegants que han de ser espentades per diverses persones.

↑

La vestimenta de dimoni és la més comuna. No es pot oblidar que és una representació del balls de l'avern.

→

Foc

AC Falla Penya el Mocador
2025

Rituals de festa i foc

Correfocs

David Cantillo Orozco

037

Els dimonis porten artefactes a les mans a causa que els masclets emprats solament fan espurnes i no esclaten.
←

Els ginys mecànics busquen aconseguir l'efecte de major espectacularitat i teatralitat possible.
←

Foc

AC Falla Penya el Mocador
2025

Rituals de festa i foc

Correfocs

David Cantillo Orozco

040

Foc

AC Falla Penya el Mocador
2025

Rituals de festa i foc

Correfocs

David Cantillo Orozco

041

BAR
LA
PLAZA

→

Cordà

Sota el foc creuat

La batalla comença. Engalanats amb armadures improvisades, els combatents entren en un delimitat camp de batalla. Es protegeixen amb cascos, roba ignífuga, guants. Segellen mànegues, camals i butxaques.

La *cordà* és una guerra a discreció, una piromàquia. No importa a qui es llancen els coets mentre es faça immers en un foc creuat i sense control.

La *cordà* i el *correfoc* s'han convertit en celebracions ígnies que no ostenten exclusivitat amb cap festa. Això els permet gaudir d'una envejable promiscuïtat festiva.

Foc

AC Falla Penya el Mocador
2025

Rituals de festa i foc

Cordà

David Cantillo Orozco

045

La *cordà* es l'esdeveniment amb més restriccions que hi ha a causa del perill de la força dels masclets que s'empren. Les mesures de seguretat cada vegada són més estrictes. De fet els espectadors no poden participar-hi. Paterna i Bétera fan les *cordaes* més famoses.

Foc

AC Falla Penya el Mocador
2025

Rituals de festa i foc

Cordà

David Cantillo Orozco

047

Fogueretes d'Agullent

Un fanalet de paper amb un xicotet ciri dins.

Foc

AC Falla Penya el Mocador
2025

Rituals de festa i foc

Fogueretes d'Agullent

David Cantillo Orozco

049

Els xiquets cremen el fanalets que han dut fins a l'ermita.
↑

Foc

AC Falla Penya el Mocador
2025

Rituals de festa i foc

Fogueretes d'Agullent
David Cantillo Orozco

051

